

Icarusblauwtje
(*Polyommatus icarus*)
neemt toe bij een
meer natuurlijk
groenbeheer.

Kars Veling Vlinderbescherming, van landelijk tot in de achtertuin

De Vlinderstichting is in 1981 begonnen als een onderzoeksorganisatie. Er zijn, met meer dan 1000 vrijwillige veldmedewerkers, inmiddels meer dan een half miljoen verspreidingsgegevens van dagvlinders verzameld en in een databestand opgeslagen. Het gebruik van deze gegevens houdt niet op bij het maken van atlassen en verspreidingskaartjes.

Het onderzoek is een onmisbaar middel om de hoofddoelstelling te realiseren: behoud en herstel van de vlinderstand in Nederland. De bescherming bestaat uit advisering, voorlichting, reacties op milieu-effectrapportages, maar ook uit educatie. Om een draagvlak te krijgen voor de bescherming moet de kennis over vlinders en vlinderbescherming bij zoveel mogelijk mensen aanwezig zijn.

Landelijk dagvlinderproject

In 1981 startte op de Landbouwhogeschool Wageningen een landelijke dagvlinderinventarisatie, het Landelijk DagvlinderProject (LDP). In het LDP werd op twee manieren onderzoek gedaan. Collecties en literatuurgegevens werden opgenomen om op deze manier te komen tot een beeld van de vlinderstand in de laatste honderd jaar. Tegelijkertijd werd door ruim zeshonderd vrijwilligers gekeken naar de toenmalige verspreiding van dagvlinders in Nederland.

In totaal zijn er 101.000 waarnemingen van vóór 1980 en 129.000 waarnemingen uit de periode 1980-1986 in het LDP verzameld. Veel van de waarnemingen zijn opgeslagen op atlasblok-niveau (5 x 5 kilometer). De gegevens uit het LDP zijn in 1989 gepubliceerd in de Atlas van de Nederlandse dagvlinders (Tax, 1989). In deze uitgave zijn kaartjes gepubliceerd van de verspreiding van de dagvlinders tot en met 1980 en van 1981-1986. Verder

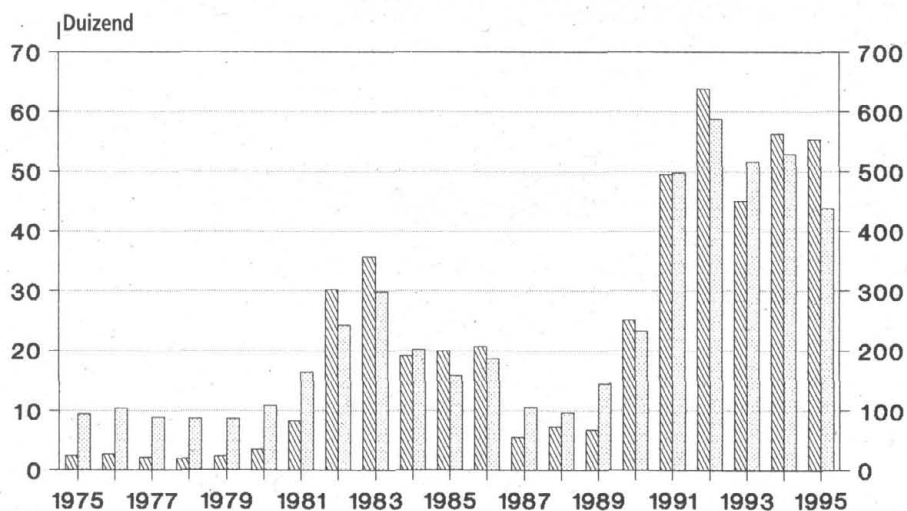
wordt onder meer een biotoopkarakterisering per soort gegeven en worden enige algemene richtlijnen voor inrichting en beheer vermeld.

Vervolgproject

Vanaf 1986 namen het aantal medewerkers aan het verspreidingsonderzoek en het aantal waarnemingen dat jaarlijks werd ingestuurd sterk af. Het LDP liep officieel tot 1986 en vanaf dat moment was er geen coördinator voor het onderhouden van de contacten met de waarnemers. Het waarnemersnetwerk, dat uit twee- tot driehonderd medewerkers bestond, liep terug tot 97 in 1988 (fig. 1). In 1989 startte een vervolgproject, Vlinders in het Nederlandse Landschap (VNL), financieel ondersteund door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij. Doel van dit project was om verspreidingsgegevens van vlinders te verzamelen op kilometerhok-schaal. Ook werd ecologische informatie verzameld

Fig. 1. Aantal waarnemingen verspreidingsonderzoek dagvlinders en het aantal veldmedewerkers van De Vlinderstichting 1975-1995.

■ aantal waarnemingen
▨ aantal deelnemers

over de vindplaatsen. Er werd weer een coördinator aangesteld, die de terugkoppeling naar de waarnemers en werving van nieuwe medewerkers tot taak had. Van 1989 tot 1992 werden meer dan 158.000 verspreidingsgegevens verzameld. Hierdoor werd een actueel beeld verkregen over de verspreiding van de dagvlinders in Nederland (Veling, 1995). Ook na afloop van het project VNL in 1992 werd door De Vlinderstichting een medewerker aangesteld om de relaties met de waarnemers te onderhouden om te voorkomen dat het uitgebreide netwerk uiteen zou vallen.

Monitoring

De grote hoeveelheid verspreidingsgegevens die werd verzameld geeft een goed beeld van het areaal en het voorkomen van vlinders, maar geeft geen betrouwbaar

beeld van voor- of achteruitgang. De methode is niet gestandaardiseerd en de onderzoekslocaties en de bezoektijden zijn geheel afhankelijk van de waarnemers.

Om de voor- en achteruitgang van de vlinders in Nederland te achterhalen is in 1990 het dagvlindermonitoringproject gestart. Dit onderzoek, in samenwerking met het CBS en het IKC-N, houdt in dat op vaste locaties, volgens een gestandaardiseerde methode, wekelijks de dagvlinders worden geteld.

Inmiddels worden meer dan 250 routes in Nederland via deze methode onderzocht. De medewerkers zijn vrijwilligers of beheerders van natuurterreinen. Op de routes, die van april tot oktober wekelijks worden gelopen, worden alle dagvlinders geteld. Om te zorgen dat ook de stand van zeldzame en bedreigde vlinders goed kan worden gevolgd, zijn speciale 'soortgerichte' routes uitgezet. Deze routes worden alleen in de vliegtijd van deze soorten geteld. Inmiddels zijn de gegevens over vijf jaar monitoring in een verslag verwerkt (Van Swaay, 1995).

Soortgericht onderzoek

Al vanaf 1976 wordt op de Landbouwuniversiteit Wageningen en bij De Vlinderstichting onderzoek verricht naar de ecologie van dagvlinders. Via intensief veldonderzoek en kweekexperimenten wordt informatie verzameld over de eisen die de vlinders stellen aan hun leefomgeving om zo te kunnen komen tot aanbevelingen voor inrichting en beheer. Een deel van deze informatie is verwerkt in het Beschermingsplan dagvlinders, dat in 1989, door het Ministerie van LNV is uitgebracht.

Rode Lijst

In 1995 is de Rode Lijst Dagvlinders verschenen. Deze lijst is gebaseerd op ruim 430.000 waarnemingen van dagvlinders uit het verspreidingsonderzoek van De Vlinderstichting. Bij de toedeling van de soorten aan de verschillende categorieën van de Rode Lijst zijn twee criteria gebruikt: een trendcriterium en een zeldzaamheidscriterium. Voor het bepalen van het trendcriterium is de huidige verspreiding van een soort (1986 t/m 1993) vergeleken met een referentieperiode (1901 t/m 1950), waarbij een correctie voor verschillen in waarnemingsintensiteit tussen beide perioden is aangebracht. De zeldzaamheid is gekwantificeerd als het aantal atlasblokken waarin de soort na 1985 is waargenomen (Wynhoff & Van

Swaay, 1995). Van de 70 soorten standvlinders van Nederland blijken 17 soorten (24 %) verdwenen te zijn en 30 (43 %) bedreigd.

Beschermingsmaatregelen

Het verschijnen van de Rode Lijst is geen eindpunt, maar een startpunt voor concrete actie. Om de vlinders te beschermen zijn erg veel maatregelen noodzakelijk. Naast het wegnemen van de grootschalige milieu-problemen als verdroging, verzuring, vermessing en versnippering, is ook plaatselijk, door een kleine aanpassing in inrichting of beheer, veel te bereiken. De bescherming houdt niet op bij natuurgebieden, maar strekt zich ook uit tot wegbermen, slootkanten, openbaar groen en particuliere tuinen. De maatregelen zijn niet alleen goed voor vlinders, maar ook veel andere diersoorten profiteren van 'vlindervriendelijke'

De Grote vuurvlinder (*Lycaena dispar batava*) is een ernstig bedreigde vlinder van veenmosrietland (foto: De Vlinderstichting/ Henkjan Kievit).

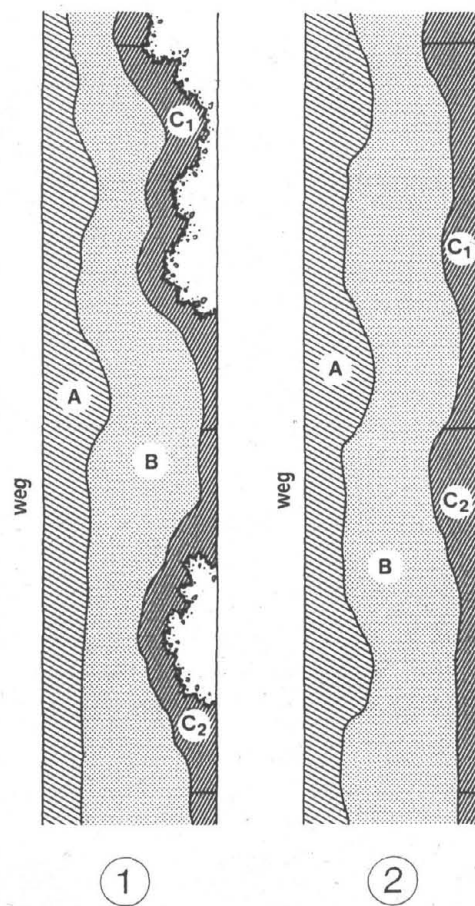

Fig. 2. Gefaseerd maaien in
weggbermen. Voorbeelden
van brede bermen (10 m)
A. 2x per jaar maaien en af-
met struweel (1) en zonder
struweel (2).

A. 2x per jaar maaien en afvoeren in juni en september
B. 1x per jaar maaien en afvoeren in september
C. 1x per twee jaar maaien; C1 in oneven jaren en C2 in even jaren.

maatregelen (Knotters, 1993).

Voor de bedreigde soorten in Nederland wordt een Herstelplan opgesteld. Hierin wordt aangegeven welke maatregelen nodig zijn voor behoud en herstel van een soort.

Bescherming in natuurgebieden: Grote vuurvlinder

De Grote vuurvlinder (*Lycaena dispar batava*) bijvoorbeeld is een ernstig bedreigde soort. De soort kan worden aangetroffen in bloemrijk veenmosrietland. De vliegplaatsen liggen in Noordwest-Overijssel en Zuidoost-Friesland. De enige 'goede' populatie komt nog voor in de Weerribben (Van Tweel et al., 1995).

Om het verdwijnen van deze soort te voorkomen is een 'Actieplan Grote vuurvlinder' opgesteld (Oostermeijer, 1996). In dit plan worden de oorzaken van de achteruitgang geanalyseerd en worden concrete maatregelen voorgesteld om de soort voor Nederland (en de ondersoort voor de wereld) te behouden.

Wegbermen: Rijkswegen in Noord-Holland

In 1992 heeft De Vlinderstichting, in opdracht van Rijkswaterstaat Noord-Holland, een onderzoek gedaan naar de aanwezigheid van vlinders in de wegbermen van de rijkswegen. In de rapportage werd uitgebreid ingegaan op de mogelijkheden om in het beheer rekening te houden met de eisen die vlinders stellen. Door gefaseerd te maaien (fig. 2), waarbij altijd delen van de vegetatie in de winter blijven overstaan, door delen van de grazige vegetatie om te vormen tot ruigte en door te streven naar geleidelijke overgangen tussen bomen en struiken en de kruidenrijke berm zal de waarde van deze wegbermen voor dagvlinders en allerlei andere diersoorten; nog sterk kunnen toenemen. Bermen vormen niet alleen een belangrijk leefgebied, maar zijn tevens van belang als verbindingssbaan.

Openbaar groen

De laatste jaren gaan steeds meer gemeenten over op een 'natuurvriendelijk' beheer van het openbaar groen. Dit houdt onder andere in dat er meer met inheems plantmateriaal gewerkt wordt, terwijl ook het gebruik van bestrijdingsmiddelen wordt teruggedrongen. Vlinders zijn in dit verband belangrijke instrumenten. Enerzijds geeft het al of niet voorkomen van bepaalde soorten belangrijke informatie over de

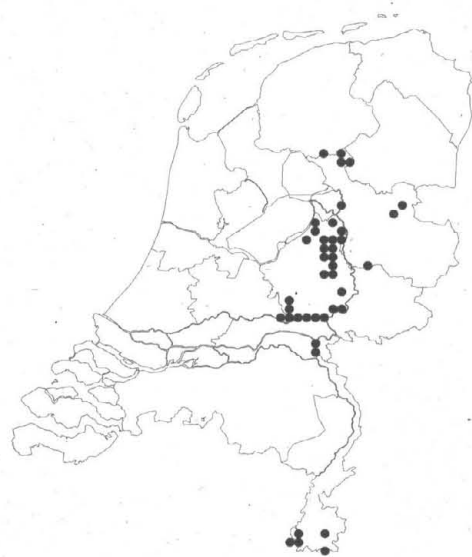

Fig. 3. Verspreiding Sleedoornpage (*Thecla betulae*) in de periode 1987-1995. Een soort die met name in steden en dorpen wordt gezien.

Sleedoornpage (*Thecla betulae*) is een Rode-Lijstsoort, die het in het stedelijk gebied goed doet.

In iedere tuin waar 'vlinderplanten' staan is de Dagpauwoog (*Inachis io*) aan te treffen.

Veldzuring en Schapezuring zijn waardplanten voor de Kleine vuurvlinder (*Lycaena phlaeas*). Alle drie soorten profiteren van een veranderend beheer in het stedelijk gebied.

natuurwaarden in de stad (meetinstrument). Anderzijds zijn vlinders geliefde dieren, die de acceptatie van een ander 'groenbeeld' kunnen versnellen.

In de stad kunnen we drie groepen vlinders aantreffen:

- Kroeglopers

Hieronder verstaan we de algemene, zeer mobiele soorten die overal te zien zijn waar wat te halen is. Soorten die in deze groep vallen zijn bijvoorbeeld Dagpauwoog (*Inachis io*), Kleine vos (*Aglais urticae*) en de drie soorten koolwitjes.

- Stadsvlinders

Het Boomblauwtje (*Celastrina argiolus*) en de Sleedoornpage (*Thecla betulae*) komen relatief meer in de stad voor dan daarbuiten. Zij voelen zich er thuis en kunnen zich in de stad goed voortplanten. Het Boomblauwtje komt in het hele land voor, de Sleedoornpage is met name aanwezig in steden en dorpen aan de rand van de Veluwe (fig. 3).

- Stadsnatuurvlinders

Een grote groep vlinders (vijftien soorten) komt nu nog voornamelijk buiten het stedelijk gebied voor, in wegbermen, kruidentrijke graslanden en bosranden. Bij een verandering van het groenbeheer naar meer natuur in de stad zullen deze soorten snel reageren en zich in de stad vestigen. Als een gazon wordt omgevormd tot kruidrijk grasland, dan zullen Kleine vuurvlinder (*Lycaena phlaeas*), Icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*) en Zwartsprietdikkopje (*Thymelicus lineola*) deze terreinen snel bevolken en zich er ook voortplanten. Deze groep is uitstekend te gebruiken als 'graadmeter' van natuur in het stedelijk gebied. Aanwezigheid van

stadsnatuurvlinders op een bepaalde plaats in het openbaar groen betekent dat ook veel andere diersoorten hier goed leefgebied vinden.

Tuinen

Zelfs in tuinen kunnen 'vlindervriendelijke' maatregelen genomen worden. Het meest eenvoudig is om van de tuin een kroeg te maken. Door het neerzetten van een Buddleia op een zonnige plaats zal men de nectarvoorziening voor een aantal kroeglopers hebben gewaarborgd. Veel leuker is het om in de tuin ook daadwerkelijk een leefgebied voor vlinders te creëren. Dit kan bereikt worden door, naast nectarplanten, ook te zorgen voor waardplanten voor de rups. Pinksterbloem, Look zonder Look, Rolklaver en vele andere soorten zullen er voor zorgen dat vlinders zich in de tuin kunnen voortplanten en zich er zo 'blijvend' vestigen.

Draagvlak

Juist door de aandacht die wordt besteed aan de mogelijkheden in de eigen, particuliere tuin, wordt het draagvlak voor vlindervriendelijke maatregelen vergroot. Doordat zeer veel mensen via lezingen, artikelen en aandacht op radio en TV in aanraking zijn gekomen met vlinders, is er brede steun voor maatregelen die worden voorgesteld voor behoud en herstel van de vlinderstand. Zowel bij natuurbeherende instanties als bij gemeenten en andere organisaties ontstaat een steeds grotere aandacht voor vlinders. Dit wordt nog versterkt doordat de nieuwe kennis die over de vlinders beschikbaar komt zo snel mogelijk wordt doorgegeven aan diegenen die zich actief met de bescherming bezig houden.

De brede aanpak, waarbij onderzoek,

advisering, voorlichting en educatie hand in hand gaan, zal ertoe moeten leiden dat de uitgestorven en bedreigde vlinders weer leefmogelijkheden krijgen in de natuurgebieden en dat de 'algemenere' soorten weer overal zullen voorkomen, zelfs in de achtertuin.

Literatuur

Knotters, C., 1993. Vlinders graadmeters. Stageverslag De Vlinderstichting, Wageningen.

LNV, 1989. Beschermingsplan dagvlinders. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij.

Oostermeijer, J.G.B., 1996. Actieplan voor het herstel van de Grote vuurvlinder in Nederland. Rapport nr. VS 96.99. De Vlinderstichting, Wageningen

Swaay, C.A.M. van, 1995. Het Dagvlindermonitoringproject, verslag van de eerste vijf jaren, 1990-1994. Rapportnr. VS 95.28. De Vlinderstichting, Wageningen en Centraal bureau voor de Statistiek, Voorburg.

Tax, M.H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland, De Vlinderstichting, Wageningen.

Tweel, M.J., J.G. van der Made & C.A.M. van Swaay, 1995. Zijn er nog perspectieven voor de Grote vuurvlinder? De Levende Natuur 95 (6): 228 - 232.

Veling, K., 1995. Vlinders in het Nederlandse Landschap 1987-1992. Rapportnr. VS 95.02. De Vlinderstichting, Wageningen.

Wynhoff, I. & C.A.M. van Swaay, 1995. Bedreigde en kwetsbare dagvlinders in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Rapport nr. VS 95.11. De Vlinderstichting, Wageningen.

Summary

Protection of butterflies, from nationwide to the backyard

Dutch Butterfly Conservation works with over 500 volunteers to gather distribution data of butterflies. These data can be used for more than merely distribution maps.

In 1995 the Red List of butterflies of The Netherlands was presented. Of the 70 sedentary species in The Netherlands, 17 species (24 %) have disappeared and 30 (43%) are threatened.

An action plan is in preparation with measures to protect these species. Not only in nature reserves measures should be taken. Much can be done in road verges and in public spaces in towns. The general public must become aware of the problems that butterflies face and they should know which things can be done to protect them. A better awareness should provide more support for the actions which are proposed to protect butterflies. This holds not only on national or regional scale, but also in towns and even in people's own backyards.

K. Veling

De Vlinderstichting

Postbus 506

6700 AM Wageningen